

(*Brassica napus*)

Study of effects genotype and date of sowing on quantitative and qualitative traits in Canola (*Brassica napus*) in Bushehr province

نرجس کازرانی^۱ و محمدرضا احمدی^۲

(Strip Plot)

(Tower) - (Regent) - (Global) - :

/ / / / :

(Maluka) - PF / - PF / -

/ /

(First pod height)

(Plant height)

(Grain yield)

%

(Oil yield)

(%Oil content)

%

/ PF / PF /

($r =$ /)

%

تحقیقات به‌نژادی و به‌زراعی آن از اهمیت زیادی برخوردار بوده است و با انتخاب و مقایسه عوامل مناسب می‌توان عملکرد کمی و کیفی آن را افزایش داد و به ارقام متناسب با شرایط اقلیمی مورد نظر دست یافت. تعیین تاریخ کاشت کلزا در هر منطقه نیز با توجه به رقم و شرایط اقلیمی منطقه صورت می‌پذیرد. به طور کلی هدف از تعیین مناسب‌ترین تاریخ کاشت، پیدا نمودن

مصرف روغن نباتی به دلیل بالا رفتن سطح زندگی، افزایش جمعیت و رعایت بهداشت در صنعت آن رو به افزایش است. کلزا یکی از مهم‌ترین گیاهان روغنی جهان است که کشت آن به ویژه در مناطق معتدله رو به افزایش است و نقش قابل توجهی در تأمین روغن‌های خوراکی انسان دارد. با توجه به اهمیت گیاه روغنی کلزا،

عملکرد ۹ رقم کلزا و خردل در دهلی نو اظهار کردند که تاریخ کاشت اواسط ماه اکتبر، جمعیت شته را به کمترین میزان ممکن کاهش داد و سبب افزایش عملکرد دانه گردید و به عبارت دیگر عملکرد محصول با جمعیت آفت رابطه عکس داشت.

پرادهان (Pradhan et al., 1997) و همکاران اثر ۴ تاریخ کاشت را بر روی عملکرد کلزا در هند بررسی نمودند. نتایج نشان داد که بیشترین میزان عملکرد دانه در بیست و پنجم ماه اکتبر حاصل شد.

گوش و همکاران (Ghosh et al., 1997) با بررسی اثر تاریخ کاشت بر روی عملکرد دانه شلغم روغنی رقم بینوکس (Binox) بعد از برداشت برنج در هند، اظهار نمودند، که تاریخ کاشت بعد از ۱۶ اکتبر، عملکرد محصول را کاهش داد. ایوانووا و همکاران (Ivanova et al., 1995) طی آزمایشی اثر ۴ تاریخ کاشت و میزان بذر بر روی خواص کمی و کیفی کلزای علوفه‌ای رقم اسیک ۳ (Osiek 3) مورد مطالعه قرار داده و نتیجه گرفتند که بیشترین عملکرد دانه در تاریخ کاشت اواخر اوت و با میزان بذر مصرفی ۱۲ کیلوگرم در هکتار حاصل شد.

بختیار و همکاران (Bakhtiar et al., 1992) در آزمایشی اثر تاریخ کاشت بر روی عملکرد دانه ارقام خردل، شلغم روغنی و کلزا مورد بررسی قرار داده و اظهار داشتند که رقم کلزا در تاریخ کاشت اواخر سپتامبر با ۱۵۱۸ کیلوگرم در هکتار بیشترین عملکرد دانه را نشان داد.

لتو (Leto) و کاروبا (Carruba, 1995) با بررسی اثر تاریخ کاشت بر روی مراحل فنولوژی و عملکرد دانه ارقام کلزا پائیزه و بهار نتیجه گرفتند، که بیشترین عملکرد دانه مربوط به تاریخ کاشت ۲۵ نوامبر برای ارقام پائیزه بود.

نتایج آزمایش‌های داخل و خارج از کشور نشان داد که کشت به موقع و رقم مناسب، مؤثرترین عوامل در افزایش عملکرد و اجزای آن می‌باشد. بنابراین هدف از

زمانی است که در مجموع عوامل اقلیمی برای کلیه مراحل رشد رویشی و زایشی گیاه مناسب بوده و به عبارتی دیگر هر مرحله از رشد گیاه کمتر با شرایط نامساعد محیطی مواجه شود.

کشت کلزا برای اولین بار در سال ۱۳۷۳ به منظور بررسی سازگاری و آشنایی با صفات فنولوژیک و مورفولوژیک در مرکز تحقیقات کشاورزی برازجان و ایستگاه تحقیقات خرما واقع در شبانکاره با دورقم تاور (Tower) و رجنت (Regent) انجام شد. از آن سال به بعد ارقام دیگری چون ۷۰۴۵/۹۱ Pf، کرج-۱۶ و گلوکسینیا در زمان‌های مختلف کاشت در فصول پاییز و

زمستان مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین قطعات کوچکی به منظور تکثیر مقدماتی ارقام کلزا نیز مورد استفاده واقع شدند. نتایج این آزمایش‌ها نشان داد که ارقام بهار کلزا به ویژه رقم PF۷۰۴۵/۹۱ سازگار با شرایط اقلیمی استان بود و تاریخ کاشت اواخر مهرماه تا اوایل آبان ماه کمترین مشکلات زراعی را داشته است.

شیرانی‌راد و احمدی (۱۳۷۴) اثر تاریخ کاشت و تراکم بوته بر روی دو رقم کلزای سرز و بلیندا را در کرج بررسی نمودند. در این تحقیق مشخص گردید که تاریخ کاشت دیر هنگام سبب کاهش صفاتی چون ارتفاع بوته و وزن ماده خشک، میزان رشد و عملکرد دانه می‌شود.

کوچ توو (Kuchtovo) و واسک (Vasak, 1998) با بررسی اثر تاریخ کاشت بر رقم پائیزه لیراجت (Lirajet) اظهار نمودند که کاشت دیر هنگام سبب کاهش تعداد غنچه و کپسول می‌شود. کان‌چان و همکاران (Kanechan et al., 1998) با بررسی اثر تاریخ کاشت بر روی عملکرد ارقام کلزا و خردل در هند نتیجه گرفتند که تاریخ کاشت ۱۵ نوامبر، بیشترین عملکرد دانه و کمترین خسارت شته را داشت. فادک (Phaake) و پراساد (Prasad, 1987) در تحقیق دیگری بر روی

این تحقیق، انتخاب تاریخ کاشت و رقم مناسب کلزا در منطقه است تا تولید کنندگان محلی بتوانند محصولی با کمیت و کیفیت مناسب تولید نموده و در نهایت در آمد بیشتری نصیب آن‌ها شود.

این آزمایش در سال زراعی ۷۷-۱۳۷۶ در مرکز تحقیقات کشاورزی استان بوشهر واقع در نه کیلومتری جنوب شرقی شهر برازجان با ارتفاع ۱۱۰ متر از سطح دریا و طول شرقی ۵۱ درجه و ۱۷ دقیقه و عرض شمالی

۲۱ درجه و ۲ دقیقه در قطعه زمینی به مساحت ۱۳۵۰ مترمربع که در سال قبل آیش بوده اجرا گردید. میانگین بارندگی سالیانه در این منطقه ۳۰۰-۳۵۰ میلی‌متر، حداکثر دمای آن ۵۱ درجه سانتیگراد در مردادماه و حداقل دمای آن ۱- درجه سانتیگراد در بهمن ماه می‌باشد. آمار هواشناسی ایستگاه در جدول شماره ۱- ب و ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک مزرعه آزمایشی در جدول شماره ۱- الف ارائه شده است.

جدول ۱- الف- برخی از خواص فیزیکی و شیمیایی خاک مزرعه آزمایشی

Table 1a. Physical and chemical characteristics of soil of the experimental farm

اسیدیته	هدایت الکتریکی	فسفر	پتاسیم	درصد مواد آلی
pH	EC	P(ppm)	K(ppm)	C %
7.3	4.33	3.5	155	0.052

جدول ۱- ب- میانگین آمار هواشناسی برازجان در سال زراعی ۷۷-۱۳۷۶

Table 1b. Climatological conditions of Borazjan (1997-98)

Months	ماه	دما Temp. °C		رطوبت نسبی RH %		بارندگی Rainfall (mm)	حداقل دمای زمین Min. temp. of soil °C
		Max.	Min.	Max.	Min.		
Sept.22- Oct.21	مهر	40	23.3	48.3	22.1	2	14.55
Oct.22- Nov.20	آبان	26.5	17.36	77.7	55	101.9	13.5
Nov.21- Dec.20	آذر	22.5	12.55	85	65	140.5	-
Dec.21- Jan.19	دی	17.7	6.64	90.2	69.5	144.5	3.2
Jan.20- Feb.18	بهمن	21.9	9.4	82.5	59.7	109.5	8.9
Feb.19- Mar.20	اسفند	23.9	9.9	81	51.1	26.5	7.5
Mar.21- Apr.19	فروردین	33.2	15.1	70	40.6	19.5	15.4
Apr.20-May.20	اردیبهشت	39.8	19.59	51.4	20.7	-	19.8
May.21-Jun.20	خرداد	45	25.33	36.83	16.9	-	24.22

* دما سنج تا ۲۰ دی ماه خراب بود.

تاریخ کاشت (D) شامل ۴ تاریخ کاشت: ۷۶/۷/۳۰، ۷۶/۸/۱۵، ۸/۳۰ و ۷۶/۹/۱۵ در ستون افقی قرار گرفتند.

پس از انتخاب زمین، شخم مجدد، تسطیح زمین، ایجاد جوی پشته و آبیاری قبل از کاشت در تاریخ‌های مورد نظر، بذرها با قارچ کش (مانکوزب ۱ در هزار) ضد عفونی گردیده و کشت شدند. مقادیر کودهای مصرفی شامل: ۱۵ تن درهکتار کود دامی و ۹۲ کیلوگرم

در این آزمایش از طرح کرت‌های نواری (strip plot) در پایه بلوک‌های کامل تصادفی در ۴ تکرار استفاده شد. هر واحد آزمایشی شامل ۴ خط ۳ متری با فاصله بین ردیف ۵۰ سانتیمتر و فاصله بوته ۱۰ سانتیمتر بود. عوامل مورد بررسی عبارت بودند از: عامل رقم (V) شامل ۶ رقم کلزای بهاره به اسامی گلوبال (Global)، رجنت (Regent)، تاور (Tower)، PFV۰۴۵/۹۱، PF۵۰۴۵/۸۸، مالوکا (Maluka) در ستون عمودی، عامل

در هکتار (P_2O_5) از منبع کودی فسفات آمونیم، ۷۵ کیلوگرم در هکتار ازت خالص (N) به صورت کود اوره و ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار (K_2O) به شکل سولفات پتاسیم بود. نحوه کوددهی به صورت ساندویچی بود یعنی ابتدا کف جوی‌ها را در آورده و نیمی از کود حیوانی را در آن‌ها ریخته و پس از افزودن کودهای فسفاته و پتاسه و $1/3$ کود ازته، نیمه دیگر کود حیوانی را در آن‌ها ریخته و پس از افزودن کودهای فسفاته و پتاسه و $1/3$ کود ازته، نیمه دیگر کود حیوانی همراه با خاک بر روی آن‌ها ریخته شد و آبیاری گردید. $2/3$ باقی مانده کود ازته را در زمان ساقه‌دهی و گلدهی به صورت سرک به تیمارها داده شد.

به علت بارندگی فراوان (620 میلیمتر) در سال آزمایش هر تاریخ کاشت در تمام مراحل رشد خود، تنها ۳-۴ بار آن هم در زمان گل‌دهی آبیاری گردیدند.

برای مبارزه با علف‌های هرز تاریخ‌های کاشت اول و دوم هر کدام یک بار و تاریخ‌های کاشت سوم و چهارم دو تا سه بار وجین گردیدند. برای مبارزه با آفت شته سیاه در مرحله کپسول‌دهی از سم سیستمیک متاسیتوکس به نسبت یک در هزار استفاده شد.

برای تعیین صفاتی از قبیل تعداد شاخه فرعی در بوته و ارتفاع بوته و ارتفاع اولین کپسول ۱۰ بوته از دو خط میانی به طور تصادفی انتخاب گردید و صفات مذکور در آن‌ها اندازه‌گیری شد. پس از حذف ۲۵ سانتیمتر از ابتدا و انتهای دو خط میانی و مساحت هر کرت برداشت به $2/5$ مترمربع محدود گردید.

محاسبات آماری بر روی عملکرد دانه، تعداد شاخه فرعی در بوته، ارتفاع بوته، ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین، وزن هزار دانه، درصد روغن و عملکرد روغن در هکتار انجام شد و برای مقایسه میانگین‌ها از آزمون دانکن در سطح ۵ درصد استفاده گردید هم‌چنین همبستگی ساده بین صفات مورد آزمون محاسبه شد.

تجزیه واریانس اطلاعات حاصل از اندازه‌گیری صفات عملکرد دانه، درصد روغن دانه، ارتفاع بوته، تعداد شاخه فرعی در بوته، ارتفاع اولین کپسول و عملکرد روغن نشان داد که عملکرد دانه شدیداً تحت تأثیر تاریخ کاشت، رقم و اثرات متقابل آن‌ها بود و بین تاریخ‌های کاشت و ارقام از نظر صفات مذکور تفاوت معنی‌داری در سطح ۱ درصد مشاهده شد (جدول ۲).

مقایسه میانگین عملکرد تیمارها با استفاده از آزمون چنددامنه‌ای دانکن نشان داد که ارقام $PFV045/91$ و $PF045/88$ به ترتیب با ۲۰۱۰ و ۱۸۴۰ کیلوگرم در هکتار، بیشترین میانگین عملکرد دانه را در تاریخ کاشت اول (۳۰ مهرماه) داشتند. و کمترین عملکرد دانه را رقم رجنت با ۷۳۰ کیلوگرم در هکتار در تاریخ کاشت چهارم (۱۵ آذرماه) نشان داد (جدول ۴) و به عبارت دیگر کشت دیر هنگام با کاهش عملکرد دانه همراه بود که این مسئله با نتایج شیرانی‌راد و احمدی (۱۳۷۴) هماهنگی دارد. وزن هزار دانه در تاریخ‌های کاشت و ارقام مختلف تغییرات جزئی و ناچیزی داشت و اختلاف معنی‌داری بین تیمارها مشاهده نگردید. چون تفاوت بین تیمارها به گونه‌ای بود که اجزاء عملکرد بر یکدیگر اثر گذاشته و در نهایت بر عملکرد دانه تأثیری نداشت. به هر صورت ارقام گلوبال و تاور به ترتیب با ۳/۵ و ۲/۶۵ گرم بیشترین و کمترین وزن هزار دانه را داشتند. بین ارقام و تاریخ‌های مختلف کاشت از نظر درصد روغن تفاوت معنی‌داری در سطح احتمال ۵٪ مشاهده شد (جدول ۲).

مقایسه میانگین‌ها نشان داد که بیشترین درصد روغن را در بین ارقام، رقم ریجنت با ۴۲/۲٪ داشت (جدول ۳) و همین درصد روغن در تاریخ کاشت ۱۵ آبان ماه حاصل شد و کمترین مقدار درصد روغن در تاریخ کاشت ۳۰ مهرماه حاصل شد (جدول ۴) علت کاهش درصد روغن در تاریخ کاشت مذکور را می‌توان ناشی از رطوبت فراوان حاصل از بارندگی زیاد در سال آزمایش دانست و این مسئله با نتایج تحقیقات کنل و

بلفورد (Cannel & Belford, 1980) هماهنگی دارد. ارتفاع بوته شدیداً تحت تأثیر تاریخ کاشت و رقم بود به طوری که اثر تاریخ کاشت بر این صفت در سطح احتمال ۱٪ و اثر رقم بر آن در سطح احتمال ۵٪ معنی دار شد. ارتفاع بوته رقم گلوبال در تاریخ کاشت اول (۳۰ مهر) ۲۱۲/۵ سانتیمتر و در تاریخ کاشت چهارم (۱۵ آذر ماه) ۱۲۷/۵ سانتیمتر بود. این تغییرات حاکی از آن است که کاشت دیر هنگام سبب کاهش ارتفاع بوته می شود. زیرا دوره رویش گیاه در تاریخ کاشت اول از عوامل مساعد مثل شرایط مطلوب تشعشع، دما و رطوبت برخوردار بوده ولی در کشت دیر هنگام (۱۵ آذرماه) به علت افزایش دما و تنش رطوبت در آخر فصل رویش، گیاه از رشد نامطلوبی برخوردار بوده، به طوری که باعث کاهش ارتفاع بوته و کوتاه شدن طول ساقه گردید و این مسئله با تحقیقات شیرانی راد و احمدی (۱۳۷۴) مطابقت دارد. اثر تاریخ های مختلف کاشت و ارقام بر ارتفاع اولین کپسول نیز به ترتیب در سطح احتمال ۱٪ و ۵٪ درصد معنی دار گردید (جدول ۲) به طوری که متوسط ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین در تاریخ کاشت اول (۳۰ مهر)، ۱۳۲/۲ سانتیمتر و در تاریخ کاشت چهارم (۱۵ آذرماه)، ۸۱/۲۹ سانتیمتر بود. بین تاریخ های مختلف کاشت از نظر اثر بر تعداد شاخه فرعی در بوته تفاوت معنی داری در سطح ۵٪ مشاهده شد، ولی این صفت در ارقام مختلف مورد آزمایش معنی دار نگردید و میانگین تعداد شاخه فرعی در بوته بین ۵/۵-۹ عدد بود. بیشترین تعداد شاخه فرعی در بوته در تاریخ کاشت ۳۰ مهر تا ۱۵ آبان بود، علت این امر را می توان ناشی از رشد گیاه در شرایط مطلوب محیطی دانست، هر چند که افزایش تعداد شاخه فرعی در بوته باعث تأخیر در رسیدگی محصول گردیده و در برداشت مکانیزه مشکلاتی را به وجود آورد. بنابراین علاوه بر دست یابی به تاریخ کاشت مناسب باید تراکم بوته آن را نیز مدنظر داشت. اثر متقابل تاریخ کاشت و رقم بر

عملکرد روغن دانه در سطح ۱ درصد معنی دار شد (جدول ۲) مقایسه میانگین تیمارها نشان داد که بیشترین متوسط عملکرد روغن دانه مربوط به رقم PF ۷۰۴۵/۹۱ با ۸۰۹/۲ کیلوگرم در هکتار در تاریخ کاشت اول و کمترین مقدار ناشی از رقم رجنت با ۳۱۹/۵ کیلوگرم در هکتار در تاریخ کاشت چهارم بود (جدول ۵) از آن جا که عملکرد روغن از حاصلضرب عملکرد دانه و درصد روغن به دست می آید و با توجه به آن که تفاوت درصد روغن ارقام کلزای مورد مطالعه بسیار ناچیز بود (جدول ۳) می توان با انتخاب ارقام پرمحصول در تاریخ کاشت مناسب، عملکرد روغن بیشتری در واحد سطح تولید نمود. نتایج حاصل همچنین نشان داد که عملکرد دانه با عملکرد روغن، ارتفاع بوته و ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین همبستگی مثبت و معنی داری در سطح احتمال ۱٪ داشت به طوری که عملکرد دانه با عملکرد روغن بیشترین همبستگی ($r=0.99$) با ارتفاع بوته همبستگی متوسط ($r=0.471$) و با ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین همبستگی ضعیف ($r=0.345$) و با سایر صفات همبستگی معنی داری نشان نداد (جدول ۷). بنابراین با روش های مدیریت زراعی نظیر تاریخ کاشت و رقم مناسب می توان تغییراتی در متغیرهای مستقل در جهت بهبود افزایش عملکرد دانه به وجود آورد.

نتایج جدول ۴ نشان دهنده اثر تاریخ کاشت بر مراحل فنولوژیک و مورفولوژیک ارقام مختلف می باشد. به طوری که دوره گل دهی رقم زودرس مالوکا در تاریخ کاشت اول (۳۰ مهر)، ۷۱ روز و در تاریخ کاشت چهارم (۱۵ آذرماه) به ۲۳ روز کاهش یافت. بیشترین دوره رویش در تاریخ کاشت اول، ۱۷۷ روز و کمترین دوره رویش در تاریخ کاشت چهارم ۱۲۸ روز بود بیشترین ارتفاع بوته در تاریخ کاشت اول با ۲۱۳ سانتیمتر متعلق به رقم گلوبال و کمترین ارتفاع بوته نیز مربوط به رقم مذکور در تاریخ کاشت چهارم با ۱۲۸ سانتیمتر بود در این بررسی رقم گلوبال با دوره رویش ۱۷۷ روز

Table 2. Simple analysis of some traits of rapeseed cultivars in Borazjan area

میانگین مربعات								
S. O. V		Grain yield	1000 SW	Oil %	Plant height			Oil yield
	df					No. of sub branch	The height of first pod	
Rep (R)	3	119075.983**	0.166 ^{ns}	1.486 ^{ns}	413.288 ^{ns}	0.942 ^{ns}	141.222 ^{ns}	202736.306**
Date (D)	3	1104090.583**	0.301 ^{ns}	10.326*	17133.705**	10.472*	13923.444**	162787.258**
Error (a)	9	14697.946	0.213	0.939	224.233	2.147	170.019	2770.888
Variety (V)	5	118712.760**	0.057 ^{ns}	3.184*	212.894*	1.889 ^{ns}	72.06*	19361.955**
Error (b)	15	12788.316	0.177	0.831	64.722	1.689	120.256	2160.918
V×D	15	214195.538**	0.202*	0.756**	361.872 ^{ns}	2.961*	323.944*	37810.918**
Error (c)	45	18256.279	0.102	1.070	204.788	1.353	167.163	3391.553
C. V.		11/27%	10/49%	2/49%	8/75%	16/94%	12/86%	11/72%

ns, * and ** : Non significant, significant at the 5 and 1% levels of probability respectively.

. % %

: ** * ns

دیررس ترین و رقم مالوکا با دوره رویش ۱۵۳، روز زودرس ترین رقم شناخته شدند.

به طور کلی در کشت دیر هنگام به علت سردی هوا جوانه زنی بذر به تعویق افتاده و بذر مورد حمله پرندگان، حشرات و علف های هرز قرار گرفته و در نتیجه درصد سبز مزرعه کاهش می یابد. از طرفی دوره روزت و نمو رویشی گیاه کوتاه شده و به علت ناکافی بودن مرحله رشد رویشی، با ایجاد یک روزت ضعیف وارد فاز زایشی شده به طوری که تعداد شاخه فرعی در بوته،

ارتفاع بوته، ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین و تعداد کپسول در بوته کاهش می یابد. این موضوع با تحقیقات شیرانی راد و احمدی (۱۳۷۴) مطابقت دارد. موریسون و همکاران (Morrison et al., 1998) در مورد کشت دیر هنگام گیاه کلزا چنین اظهار داشتند که افزایش دما و تنش آب در مرحله گرده افشانی، موجب عقیمی گلچه ها شده و بر تلقیح اثر می گذارد و فرآیند گل دهی در اثر دمای زیاد تسریع و کوتاه شده و در نهایت منجر به افت عملکرد می شود. مندهام و همکاران

جدول ۳- مقایسه میانگین برخی از صفات کلزا در ارقام مورد آزمایش

Table 3. Comparison of mean of some of traits of rapeseed in experiment

ارقام Varieties	عملکرد دانه Seed yield (kg/ ha)	درصد روغن Oil content (%)	متوسط روغن Oil yield (kg/ ha)
Global	1184 a	41.2 a	4.95 bc
Regent	1088 b	42.20 a	457.3 c
Tower	1204 bc	41.2 a	495.98 bc
PF 7045.91	1265 c	41.73 a	524.4 ab
PF 5045.88	1373 c	41.28 a	547.6 a
Maluka	1130 c	42.08 a	462.3 c

میانگین هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی دار در سطح ۵٪ بر اساس آزمون دانکن می باشند.

Means in each column having similar letter (s), are not significantly different at the 5% level (DMR-Test)

جدول ۴- مقایسه میانگین برخی از صفات کلزا در تاریخ های مختلف کاشت

Table 4. Comparison mean of some traits of rapeseed in different sowing date

تاریخ کاشت Planting date	عملکرد دانه Seed yield (kg/ ha)	درصد روغن Oil content (%)	عملکرد روغن Oil yield (kg/ ha)
Oct. 20 th , 1997	1509 a	40.63 a	613.3 a
Nov. 6 th , 1997	1163 b	42.20 a	490.78 b
Nov. 21 th , 1997	1098 c	41.54 a	456.1 bc
Dec. 6 th , 1997	1025 d	41.73 a	427.73 c

میانگین هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی دار در سطح ۵٪ بر اساس آزمون دانکن می باشند.

Means in each column having similar letter (s), are not significantly different at the 5% level (DMR-Test)

جدول ۵- مقایسه میانگین اثر متقابل رقم و تاریخ کاشت بر روی برخی از صفات کلزا

Table 5. Mean comparison the interaction of sowing date and variety effect on some traits of colza

تاریخ کاشت Date of planting	ارقام Varieties	وزن هزار دانه 1000 seed weight (g)	درصد روغن Oil (%)	عملکرد روغن Oil yield (kg/ha)	عملکرد دانه Seed yield (kg/ha)
۳۰- مهر ماه Oct.20 th , 1997	Global	2.95 bc	43.28 ab	564.8 bd	1305 bc
	Regent	3 ab	39.75 h	484.9 bc	1230 bc
	Tower	3.2 ab	40.75 ef	578.65 b	1420 bc
	PF 7045/91	2.8 bc	40.25 fg	809.2 a	2010 a
	PF 5045/88	3.3 ab	41.86 bc	770.22 a	1840 a
	Maluka	3.2 ab	37.9 I	477.54 cd	1260 bc
۱۵- آبان ماه Nov. 6 th , 1997	Global	2.9 bc	39.95 gh	531.5 bc	1330 bc
	Regent	2.85 bc	43.03 ab	529.2 bc	1230 bc
	Tower	2.65 d	41.3 cd	516.2 bc	1250 bc
	PF 7045/91	2.8 bc	43.6 a	470.88 cd	1080 cd
	PF 5045/88	3.1 ab	41.60 bc	470.08 cd	1130 bc
	Maluka	2.9 bc	43.7 a	419.5 ef	960 ef
۳۰- آبان ماه Nov. 21 th , 1997	Global	2.9 bc	42.78 bc	534.75 bc	1250 bc
	Regent	3 ab	42.63 ab	499.77 bc	1170 bc
	Tower	3 ab	39.97 gh	405.69 bc	1015 de
	PF 7045/91	3.2 ab	42.60 ab	405.2 fg	951.3 fg
	PF 5045/88	2.85 bc	40.03 gh	396.2 gh	990 ef
	Maluka	3.2 ab	42.25 ab	511.2 bc	1210 bc
۱۵- آذر ماه Dec.6 th , 1997	Global	3.5 a	41.22 dc	350.3 hi	850 gh
	Regent	3.05 abc	43.74 a	319 I	730 h
	Tower	3.1 abc	42.78 ab	483.4 bc	1130 bc
	PF 7045/91	3.1 abc	40.4 fg	412.7 fg	1020 de
	PF 5045/88	2.75 cd	41.65 bc	553.94 bc	1330 bc
	Maluka	3.2 abc	40.47 fg	441.1 de	1090 cd

میانگین‌هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی‌دار در سطح ۵٪ بر اساس آزمون دانکن می‌باشند.

Means in each column having similar letter (s), are not significantly different at the 5% level (DMR-Test)

جدول ۶- مقایسه میانگین اثر متقابل رقم و تاریخ کاشت بر روی برخی صفات فنولوژیکی و مورفولوژیکی کلزا

Table 6. Effect of different planting date on phenological and morphological characteristics of rapeseed cultivars

تاریخ کاشت Date of planting	ارقام Varieties	دوره گل دهی Fl. date (days)	شروع کپسول دهی Br. Phase (days)	دوره رویش Veg. phase (days)	ارتفاع بوته Pl. height (cm)	تعدادشاخه فرعی در بوته No. of s.br.	ارتفاع اولین کپسول از سطح زمین First p. height (cm)
۳۰-مهر ماه Oct. 20 th , 1997	Global	47	11.12	177	213	7	141.3
	Regent	32	11.9	175	203	8	141.8
	Tower	49	11.7	175	194	8	128
	PF 7045.91	49	11.8	175	184	7	112
	PF 5045.88	48	11.10	175	188	6	120
	Maluka	71	11.2	153	199	8	150.3
۱۵-آبان ماه Nov. 6 th , 1997	Global	47	11.28	165	153	8	97.25
	Regent	51	12.6	165	177	7	100.5
	Tower	47	11.22	165	177	9	114.5
	PF 7045.91	31	12.16	165	183	7	112.5
	PF 5045.88	32	12.15	165	173	7	94.75
	Maluka	41	12.6	150	180	8	118.8
۳۰-آبان ماه Nov. 21 th , 1997	Global	55	12.16	160	139	6	74
	Regent	57	12.13	160	143	7	81
	Tower	48	12.2	160	133	7	79
	PF 7045.91	48	12.22	160	143	6	87
	PF 5045.88	51	12.18	160	149	6	85
	Maluka	48	12.20	125	149	6	89
۱۵-آذر ماه Dec. 6 th , 1997	Global	41	12.28	144	128	5	74
	Regent	41	12.28	144	141	7	85
	Tower	46	1.7	144	143	6	83
	PF 7045.91	48	12.20	143	139	6	83
	PF 5045.88	47	12.20	143	154	8	80
	Maluka	23	12.20	128	146	6	83

اعدادی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی دار در سطح ۵٪ بر اساس آزمون دانکن می باشند.

Means in each column having similar letter (s), are not significantly different at the 5% level (DMR-Test)

جدول ۷- ضرایب همبستگی ساده بین صفات مورد آزمون در ارقام کلزا

Table 7. Simple correlation coefficients among different traits of rapeseed cultivars

ارتفاع	ارتفاع اولین	وزن	تعداد شاخه	درصد	عملکرد	عملکرد	صفت
بوته	کپسول	هزار دانه	فرعی	روغن	روغن	دانه	Trait
PH	FPH	1000 SW	No. of s.b.	O%	OY	GY	
0.471**	0.345**	-0.143 ^{ns}	0.114 ^{ns}	-0.151 ^{ns}	0.99**	1	عملکرد دانه
0.469**	0.323**	-0.165 ^{ns}	0.097 ^{ns}	-0.012 ^{ns}	1		عملکرد روغن
-0.060 ^{ns}	-0.172 ^{ns}	-0.159 ^{ns}	-0.082 ^{ns}	1			درصد روغن
0.347**	0.355**	-0.154 ^{ns}	1				تعداد شاخه فرعی
0.147 ^{ns}	-0.044*	1					وزن هزار دانه
0.904**	1						ارتفاع اولین کپسول
1							ارتفاع بوته

ns، * و **: به ترتیب غیرمعنی دار و معنی دار در سطح احتمال ۵٪ و ۱٪.

ns, * and **: Non significant, significant at the 5 and 1% levels of probability respectively.

گل‌دهی و پر شدن کپسول با افزایش دما، تنش رطوبت و حمله آفات به ویژه شته مواجه شود و در نتیجه تعداد غنچه، تعداد کپسول و عملکرد دانه به شدت کاهش یافت و سبب افزایش دفعات آبیاری و جین علف‌های هرز و مبارزه با آفات گردید. از طرفی مرحله گل‌دهی و پر شدن کپسول ارقام دیررس با افزایش دما و خشکی در ماه‌های اسفند و فروردین روبرو شد که موجب اثر بر اجزاء عملکرد دانه و کاهش عملکرد دانه گردید. بنابراین ارقام دیررس و کشت دیر هنگام در این استان توصیه نمی‌شود. لذا با توجه به نتایج حاصل از این بررسی می‌توان اظهار داشت که مناسب‌ترین تاریخ کاشت در منطقه نیمه‌اول آبان ماه و مناسب‌ترین ارقام، دو رقم متوسط رس PFV۰۴۵/۹۱ و PF۰۵۴۵/۸۸ می‌باشند.

(Mendham et al., 1990) در تاسمانی نشان دادند که تسریع نمو توام با کاهش یافتن رشد گیاه در بعد از گل‌دهی به ویژه در ژنوتیپ‌های دیررس عامل اصلی کاهش عملکرد دانه می‌شود.

بنابراین با توجه به نتایج حاصل از این آزمایش و تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور مشخص گردید که تأخیر در کاشت کلزا موجب کاهش عملکرد دانه می‌شود. لذا دست‌یابی به تاریخ کاشت مناسب باعث می‌شود که گیاه از آب و مواد غذایی بیشتری استفاده نماید و فرصت کافی جهت تکمیل کلیه مراحل رشد خود را داشته باشد.

به طور کلی کشت دیر هنگام در استان بوشهر باعث گردید که گیاه در حساس‌ترین مرحله رشد یعنی

References

- بوستانی، س. ۱۳۷۴. گزارش پژوهشی بخش تحقیقات نهال و بذر استان بوشهر. انتشارات مرکز تحقیقات کشاورزی بوشهر.
- شیرانی‌راد، ا. م.، و م. احمدی. ۱۳۷۴. اثر تاریخ کاشت و تراکم بوته بر صفات زراعی دو رقم کلزای پاییزه. مجله نهال و بذر جلد ۱۱ شماره ۲ صفحه ۴۹.

دی کیمر، دی. آی. مک گرگور. ۱۳۷۸. فیزیولوژی، زراعت، به‌نژادی و تکنولوژی زیستی ترجمه: عزیزی، م. ا.، سلطانی، س. خاوری. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.

Bakhtiar, B, Mohsen, Atta, Ghulam- Habib and Atta-M Habib 1992. Effect of sowing dates on seed yield of rapeseed and mustard under rainfed conditions. Indian Journal of Agricultural Research, Lahor.

Cannell, R. Q. and R. K. Belford, 1980. Effects of waterlogging at different stages of development on the growth and yield of winter oilseed rape (*Brassica napus* L.). J. of the Sci. of Food and Agriculture **31**: 963-965.

Ghosh, DC, D. Dayal, and R. C. Kilo, 1994. Effect of sowing planting, density tillage, mulching and fertilizser application on the performance of rainfed rapeseed in rice fallows. Indian J. of Agric. Research 1998-**39**: 2, 75-78.

Ivanova, R., B. Yankov, and Ch. Yancheva. 1995. Effect of plant date and rate on yield and quality of rapeseed grown biomass. Bulgarian J. of Agricul. Sci. **1**: 4, 423-427.

Kanchan, B. AK. Mohapatra, and K. Barak. 1998. Effect of dates of sowing and varieties on incidence of aphid on rapeseed and mustard . Environment and Ecology, **16**: 3, 713-715.

Kuchtova, P. and P. Vasak, J. 1998. Dynamics in creation and reduction of generative organs on winter rapeseed. Rosling Olesite , **19**: 2, 437-446.

Leto, C. and A. Carruba. 1995. Effect of sowing date and cultivation on phenology and yield of autumn- sown oilseed rape. Rivista- Diagronomia **29**: 72-78.

Morrison, M. J., P. B. E. McVetty, and C. F. Shaykewich, 1989. The determination and verification of a baseline temperature for the growth of Westar summer rape. Can. J. of Pl. Sci. **65**: 455-464.

Mendham, N. J., J. Russel, and N. K. Jarosz, 1990. Response to sowing time of three contrasting Australian cultivars of oil seed rape. J. of Agric. Sci. Cambridge **114**: 275-283.

Pradhan, A. C., D. C. Ghosh, and SK. Sarkar, 1997. Effect of sowing time and nutrient managment on growth and yield of rapeseed . Indian – Agriculturist **41**: 2 , 123-129.

Phadke, K., SK. Prasad. 1987. Effect of sowing date on aphid incidence and yield in some varieties of rapeseed and mustard . J. of Aphidology 1987, **1**: 1-2, 23-28.

Ustimenko, Bakumovski, G. V. 1983. Plant growing in tropics and subtropics. Mir Publisher page: 390.

Determination of the most suitable sowing date for rapeseed in Bushehr province cultivars

N. Kazerani¹, M. R. Ahmadi²

ABSTRACT

To determine the most suitable sowing date for rapeseed cultivars this study was carried out in Busheshr Agriculture Research Center, Borazjan in 1997-1998 cropping season using a strip plot design four replications. Rapeseed cultivars were: Global, Regent, Tower, Pf7045/91, Pf5045/88 and Maluka with which were sown on four different dates with fifteen days interval (oct.20, nov.5, No. 20 and dec.5). Each highest (1509 plot was four row (3m), with 50cm row distances. Results showed that mean seed yield was kg/ha) when sown on oct.20. Interaction between sowing date and cultivars indicated that Pf7045/91 and Pf5045/88 sown on oct. 20, produced the highest mean seed yield of 2010 and 1840 kg/ha, respectively. Results of correlation studies indicated that grain yield had a positive and significant relation with oil yield, plant height and height of first pod. The heighest correlation was determined between seed yield and oil yield($r=0.99$) and there was no significant correlation between the other traits.

Key words: Sowing date, Grain yield , Oil yield, Rapeseed, Cultivars.

1- BSc. in Agron., Research Center of Ag. Bushehr, Borazjan.

2- Scientific member, Seed & Plant Improv. Institute, Karaj, Iran.